

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد

رشته جامعه شناسی انقلاب اسلامی

عنوان:

نقش روحانیت در تقویت و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت

استاد راهنما:

دکتر زاهد غفاری هشجین

استاد مشاور:

دکتر عباس کشاورز شکری

دانشجو:

فاطمه لشگری

تابستان 1394

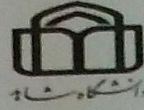
شماره:	اظهارنامه دانشجو	
تاریخ:		

اینجناب **فاطمه لشگری** دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه شناسی انقلاب اسلامی دانشکده علوم انسانی دانشگاه شاهد، گواهی می‌دهم که پایان‌نامه تدوین شده حاضر با عنوان: «نقش روحانیت در تقویت و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت» به راهنمایی استاد محترم جناب آقای **دکتر زاهد غفاری هنجین** توسط شخص اینجناب انجام و صحت و اصالت مطالب تدوین شده در آن، مورد تأیید است و چنانچه هر زمان دانشگاه کسب اطلاع کند که گزارش پایان‌نامه حاضر صحت و اصالت لازم را نداشته، دانشگاه حق دارد مدرک تحصیلی اینجناب را مسترد و ابطال نماید؛ همچنین اعلام می‌دارد در صورت بهره‌گیری از منابع مختلف شامل: گزارش تحقیقاتی، رساله، پایان‌نامه، کتاب، مقالات تخصصی و سایر منابع اطلاعاتی، به منبع مورد استفاده و پدیدآورنده آن به طور دقیق ارجاع داده شده و نیز مطالب مندرج پایان‌نامه حاضر تاکنون برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی توسط اینجناب و یا سایر افراد به هیچ کجا ارائه نشده است. در تدوین متن پابین‌نامه حاضر، چارچوب مصوب تدوین گزارش‌های پژوهشی تحصیلات تکمیلی دانشگاه شاهد به طور کامل مراعات شده و نهایتاً این که، کلیه حقوق مادی ناشی از گزارش پایان‌نامه حاضر، متعلق به دانشگاه شاهد می‌باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو (دست‌نویس): **فاطمه لشگری**

امضای دانشجو

تاریخ: ۹۴/۸/۹

تاریخ:

صورتجلسه دفاع پایان نامه کارشناسی ارشد

جلسه دفاع پایان نامه کارشناسی ارشد خانم **فاطمه لشگری** دانشجوی کارشناسی ارشد رشته جامعه شناسی انقلاب اسلامی به شماره دانشجویی ۹۶۲۷۵۵۶۰۰۷ ارزش ۸ واحد، رأس ساعت ۸:۳۰ صبح روز یکشنبه مورخ ۹۴/۶/۸ در محل آمفی تئاتر دانشکده علوم انسانی دانشگاه شاهد، تحت عنوان:

" نقش روحانیت در تقویت و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت "

تشکیل گردید.

کمیته داوری پایان نامه کارشناسی ارشد پس از استماع دفاعیات و طرح پرسش های لازم در زمینه علمی و تحقیقاتی مرتبط با پایان نامه نامبرده، ارزشیابی نهایی خود را به شرح ذیل، اعلام نمودند:

پایان نامه نامبرده با نمره ۱۹۱۲ (به عدد) و **نویز در روح** (به حروف) و با درجه عالی. مورد تایید قرار گرفت/گرفت.

امتیازات، طبق ماده ۲۰ آیین نامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد ناپیوسته، مصوب جلسه ۷۱۴ مورخ ۸۸/۱/۱۵ وزارت علوم، تحقیقات و فناوری: عالی: ۱۹ تا ۲۰، بسیار خوب: ۱۸/۹۹ تا ۱۸، خوب: ۱۷/۹۹ تا ۱۶، قابل قبول: ۱۵/۹۹ تا ۱۴، غیر قابل قبول: نمره کمتر از ۱۴

امضای کتبه داوری پایان نامه کارشناسی ارشد	نام و نام خانوادگی	مرتب علمی	نام دانشگاه	امضاء
استاد راهنمای اول	دکتر زاهد غفاری	دانشیار	شاهد	
استاد راهنمای دوم (در صورت وجود)				
استاد مشاور اول	دکتر عباس کشاورز شکری	دانشیار	شاهد	
استاد مشاور دوم (در صورت وجود)				
داور داخلی	دکتر علی مرشدی زاد	دکتر	شاهد	
داور خارجی	دکتر اکبر اشرفی	استاد	شاهد	
نماینده تحصیلات تکمیلی (بدون نمره)	دکتر غفار برجساز	استادیار	شاهد	

توضیحات ناظر تحصیلات تکمیلی:

بر اساس اعلام معاون محترم پژوهشی و فناوری طی نامه شماره ۹۴/۱۸/۹ مورخ ۹۴/۱۸/۹
۱۲۵ (تاریخ ۹۴/۱۸/۹) به استعلام و صدور مقاله به منظور انفرادی است و لازم است یادآور شود
که نیز در تاریخ دوم ماه (۱۲۵) از قبل این کار در دسترس نباشد این منبر است که از ۱۹ دی
به نوبت در دسترس روح ۱۹۱۲۵ تغییر می یابد و در هر بیان به تغییر نمی گذارد

امضاء:

تاریخ: ۹۴/۱۸

نام و نام خانوادگی ناظر تحصیلات تکمیلی: ۹۴/۱۸
غفار برجساز

تقدیم به:

تقدیمی کوچک و بضاعتی مزجات به محضر:

• آسمان (عالی اسماء)، بلندای رفیض و مهربانی بی‌مانندش

• حضرت باران (سلام الله علیها) و پدر و بعل و خاندانش

• حضرت عشق (علیه السلام) و برادر و یاران باوفایش

• حضرت بهار (عجل الله فرجه) و ظهور با طراوتش

• حضرت روح خدا (رحمته علیه) و شهادتش

• حضرت ناب (حفظ الله) و سربازانش

و همچنین

تقدیم به پدر و مادر مهربانم

که ذکر و دعاهای آن‌ها، فرش مسیر تلاشم شد.

تقدیر و تشکر

به مصداق «من لم یسکر المخلوق لم یسکر الخالق» بسی شایسته است از استاد فرهیخته و فرزانه جناب آقای دکتر زاهد غفاری، به شجین که با کرامتی چون خورشید، سرزمین دل را روشنی

بخشدند و گلشن سراسر علم و دانش را با راهبانی های کارساز و سازنده بارور ساختند؛ تقدیر و تشکر بنامیم و همچنین از استاد فاضل و اندیشمند جناب آقای دکتر عباس کثاور زکری که لطف و

مهربانی شان به عنوان استاد مشاور همیشه شامل حال بنده بوده بحال تشکر را دارم، و با سپاس فراوان از لطف و بهرایی جناب آقای دکتر علی مرشدی زاد که بهواره در طول مدت تحصیل

از راهبانی های ایشان بهره بردم.

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش‌های روحانیت در تقویت و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت انجام شده است. سؤال اصلی پژوهش آن است که روحانیت چگونه در تقویت و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت نقش داشته است؟ برای پاسخ به این سؤال نقش‌های مختلف روحانیت در قالب سه نقش؛ آموزشی، پژوهشی و اجرایی در تقویت و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مورد بررسی قرار گرفته است. پژوهش حاضر با روش تحلیل اسنادی انجام گرفته است و ابزار گردآوری اطلاعات فیش‌برداری از کتب، پایان‌نامه‌ها، مقالات و اسناد مرتبط با موضوع پژوهش است. فرهنگ ایثار و شهادت به عنوان فرهنگ پویا و انقلابی و جهادی که ریشه در فرهنگ عاشورا دارد؛ عامل تحرك و پیشرفت جامعه به سوی پیروزی است و روحانیت به عنوان متولی اصلی تربیت در اشاعه آن نقش دارد. پژوهش حاکی از آن است روحانیت در هر کدام از نقش‌ها کارکرد ارزنده‌ای در تقویت و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت داشته است. بر طبق یافته‌های پژوهش روحانیت در نقش آموزشی، از طریق برگزاری کلاس‌های درسی، سخنرانی و شاگردپروری و در نقش پژوهشی، از طریق نظریه‌پردازی و تألیف آثار به نهادینه کردن و آموزش نظری فرهنگ ایثار و شهادت پرداخته است. و در نقش اجرایی، از طریق بسیج‌گری، نهادسازی، تصدی سمت‌های دیوانی و حضور در جبهه‌های نبرد زمینه تحقق عملی فرهنگ ایثار و شهادت را فراهم کرده است. به طور کلی روحانیت از طریق تربیت دینی زمینه تقویت و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت را فراهم کرده است. فرهنگی که به نوبه خود از رموز اصلی موفقیت و عامل اصلی پیشبرد و پیروزی انقلاب اسلامی و پیروزی دفاع مقدس در جنگ به شمار می‌رود.

واژگان کلیدی: روحانیت، نقش آموزشی، نقش پژوهشی، نقش اجرایی، تقویت و ترویج، فرهنگ ایثار و

شهادت

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
1.....	فصل اول: کلیات تحقیق.....
2.....	الف- بیان مسئله.....
4.....	ب- اهمیت و ضرورت تحقیق.....
4.....	پ- هدف‌های تحقیق.....
4.....	ت- سؤال‌های تحقیق.....
5.....	ث- تعریف مفاهیم تحقیق.....
7.....	ج- پیشینه تحقیق.....
12.....	چ- روش انجام تحقیق و ابزار گردآوری داده‌ها.....
14.....	ح- محدوده زمانی و مکانی تحقیق.....
14.....	خ- فصول و سازماندهی تحقیق.....
15.....	فصل دوم: چهارچوب و مبانی نظری.....
16.....	مقدمه.....
17.....	الف- مبانی نظری فرهنگ ایثار و شهادت.....
17.....	1- مبانی قرآنی و روایی فرهنگ ایثار و شهادت.....
20.....	2- جایگاه فرهنگ ایثار و شهادت در فرهنگ سیاسی شیعه.....
28.....	3- فرهنگ ایثار و شهادت و شاخصه‌های آن.....
29.....	3-1- ظلم‌ستیزی و دشمن‌شناسی.....
30.....	3-2- شجاعت و حریت.....

- 3-3- روحیه پیروزمندی و امید به آینده.....32
- 3-4- سخت کوشی و انجام وظیفه.....32
- 3-5- ایثار و فداکاری34
- 3-6- وحدت و همبستگی.....34

عنوان

صفحه

- 4- آثار فرهنگ ایثار و شهادت.....35
- ب- کلیاتی درباره روحانیت و حوزه‌های علمیه.....37
- 1- جایگاه حوزه علمیه در فرهنگ سیاسی شیعه.....37
- 2- جایگاه روحانیت در حوزه علمیه و فرهنگ سیاسی شیعه.....39
- 1-2- تاریخچه تشکیل.....40
- 2-2- منابع مالی.....41
- 3-2- شبکه‌های تبلیغی.....42
- 4-2- ویژگی‌های روحانیت.....42
- 5-2- پایگاه روحانیت.....44
- 3- تربیت دینی.....45
- 4- جایگاه تعلیم و تربیت دینی در سیره ائمه(ع).....45
- ج- نقش ترویجی روحانیت درباره فرهنگ ایثار و شهادت و مدل مفهومی تحقیق.....51
- 1- نقش آموزشی روحانیت در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت.....53
- 1-1- برگزاری کلاس‌های درسی.....53
- 1-2- ایراد سخنرانی.....53

54	3-1- شاگردپروری.....
54	2- نقش پژوهشی روحانیت در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت.....
54	1-2- نظریه پردازی.....
55	2-2- تألیف آثار.....
55	3- نقش اجرایی روحانیت در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت.....
55	1-3- بسیج‌گری.....
56	1-1-3- صدور فتوا.....
56	2-1-3- پیام‌ها و بیانیه‌ها.....

صفحه	عنوان
------	-------

56	3-1-3- فعالیت‌های فرهنگی در مساجد.....
57	2-3- نهادسازی.....
57	3-3- تصدی سمت‌های دیوانی.....
59	4-3- حضور روحانیت در جبهه‌های نبرد.....
59	مدل مفهومی تحقیق.....
60	جمع بندی.....
62	فصل سوم: نقش آموزشی روحانیت در ترویج و تقویت فرهنگ ایثار و شهادت.....
63	مقدمه.....
64	الف- برگزاری کلاس‌های درسی و نقش آن در تقویت و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت.....
64	1- کلاس‌های درسی محسن قرائتی.....
66	2- کلاس‌های درسی آیت‌الله جوادی آملی.....

71	ب- ایراد سخنرانی و نقش آن در تقویت و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت.....
71	1- سخنرانی های امام خمینی (ره).....
73	2- سخنرانی های مقام معظم رهبری.....
77	3- سخنرانی های آیت الله مصباح.....
81	4- سخنرانی های آیت الله طالقانی.....
83	5- سخنرانی های شهید دکتر باهنر.....
84	6- سخنرانی های آیت الله نوری همدانی.....
86	پ- شاگردپروری و نقش آن در تقویت و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت.....
86	1- شاگردپروری امام خمینی (ره).....
92	2- شاگردپروری شهید مطهری.....
97	جمع بندی.....
99	فصل چهارم: نقش پژوهشی روحانیت در تقویت و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت.....

صفحه	عنوان
100	مقدمه.....
102	1- نظریه پردازی و نقش آن در تقویت و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت.....
102	1-1- نظریه پردازی امام خمینی (ره).....
115	1-2- نظریه پردازی مقام معظم رهبری.....
122	2- تألیف آثار و نقش آن در تقویت و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت.....
122	1-2- تألیفات شهید مطهری.....

126	2-2- تألیفات آیت‌الله مصباح.....
131	جمع بندی.....
134	فصل پنجم: نقش اجرایی روحانیت در تقویت و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت.....
135	مقدمه.....
135	الف - بسیج‌گری مردمی.....
138	1 - صدور فتوا.....
140	2- صدور پیام‌ها و اعلامیه‌ها.....
144	3- فعالیت‌های فرهنگی در مساجد.....
152	ب- نهادسازی.....
153	1- نهادسازی امام خمینی(ره).....
153	1-1- ستاد انقلاب فرهنگی (شورای عالی انقلاب فرهنگی).....
154	1-2- بنیاد شهید و امور ایثارگران.....
155	1-3- سازمان تبلیغات انقلاب اسلامی.....
157	1-4- سازمان بسیج مستضعفین.....
158	2- نهاد سازی مقام معظم رهبری.....
159	پ- تصدی سمت‌های دیوانی.....
162	ت- حضور روحانیت در جبهه‌های نبرد.....

صفحه	عنوان
175.....	جمع بندی
177.....	نتیجه گیری
187.....	فهرست منابع

فصل اول

کلیات طرح تحقیق

الف - بیان مسئله

منظور از فرهنگ سیاسی شیعه، نوع و نگرش و طرز برخورد شیعه امامیه با سیاست و قدرت سیاسی است که تحت تأثیر مبادی نظری و عقاید و باورها و سنت‌های شیعه در متن تاریخ و حیات جمعی شیعیان شکل گرفته و تعیین‌کننده الگوی کنش و رفتار سیاسی آنان در پذیرش و نفی حکومت‌ها می‌شود. از مهم‌ترین مؤلفه‌های این فرهنگ، می‌توان به اصل امامت، انتظار و غیبت، ایثار و شهادت، تقیه، عدالت و اصل امر به معروف و نهی از منکر اشاره کرد. همچنین از نمادهای مذهبی در فرهنگ شیعه باید به عاشورا، سوگواری، تعزیه و سنت یاد شهیدان اشاره نمود که بالقوه حاوی قدرت عظیم در تحریک و بسیج مردم و دمیدن روح مبارزه و انقلابی‌گری است (هنری لطیف‌پور، 1380: 27).

شناخت فرهنگ سیاسی شیعه گذشته از اهمیت تاریخی آن، بیشتر از این جهت ضرورت دارد که به یاری آن می‌توانیم بخش مهم و اساسی میراث فکری و فرهنگی ملت خود را با معیارهای جهان امروز ارزیابی کنیم و معلوم داریم که ویژگی‌های روحی، فکری و فرهنگی مردم ما و رفتارهای ناشی از آن به ویژه در قلمرو سیاست تا چه اندازه معلول فرهنگ و آموزه‌های مذهبی تشیع است. از جمله مایه‌های تأثیرگذار و شکل‌دهنده به فرهنگ سیاسی شیعه، مفاهیم ایثار و شهادت است (هنری لطیف‌پور، 1380: 15).

ایثار و شهادت در فرهنگ اسلامی و قرآنی ارزشی بلند و بی‌بدیل دارد. این ارج و اعتبار در فرهنگ شیعه زمانی جایگاه ویژه‌ای به خود گرفت که با واقعه تاریخی عاشورا و شهادت جانگداز امام حسین(ع) پیوند یافت و از آن پس هر گونه یادکرد و بزرگداشت خاطره شهادت امام حسین(ع) نوعی یادآوری و تعظیم ارزش‌های ایثار و شهادت به شمار می‌آید. بی‌گمان کربلا عرصه جاودانه‌ترین و مؤثرترین شهادت‌طلبی‌ها در طول تاریخ به شمار می‌رود. در طی قرون متمادی، نقش‌های حماسی و سیاسی قیام کربلا منشأ تحولات عمده‌ای از بسیج انقلابی مردم در نهضت‌های ایثارگرایانه بوده و خواهد بود. امام

حسین(ع) و یاران فداکارشان در قیام عاشورا ماندگارترین جلوه‌های ایثار و از خودگذشتگی را در تاریخ متجلی ساختند (شاعری، 1381: 42).

از آنجا که این فرهنگ و جلوه‌های آن در سطح جامعه از ذخایر ارزشمند کشور محسوب می‌شود، چنانچه به درستی حفظ و انتقال داده شود، سعادت جامعه را تضمین می‌کند و چنانچه خدای ناکرده به فراموشی سپرده شود، لطمات جبران‌ناپذیری را متوجه جامعه می‌نماید (حیدری، 1384: 158).

پیام و آرمان شهداء به دلیل عظمت مرتبه‌ای که شهداء بدان دست یافته‌اند عالی‌ترین پیام‌ها و از جنس پیام انبیاء الهی است. شهداء، فرزندان و برگزیدگان نسل خود بوده‌اند و اصلی‌ترین پیام آن‌ها برای نسل امروز پیمودن طریق ایثار و شهادت است. در شرایط کنونی که با مسائلی نظیر تغییر نسل‌ها، نیاز روزافزون نسل جوان به ارزش‌های متعالی اسلامی در جهت پیمودن مسیر پیشرفت همه‌جانبه و تحقق تمدن عظیم اسلامی، تهاجم فرهنگی دشمنان و تلاش‌های ایادی داخلی آنان در جهت جدایی آینده‌سازان کشور از ارزش‌های والای انقلاب اسلامی مواجهیم، ترویج فرهنگ ایثار و شهادت به عنوان والاترین میراث انقلاب اسلامی و هشت سال دفاع مقدس وظیفه‌ای است که بر عهده همه دلسوزان نظام است و بی‌شک از جمله کسانی که در این باره نقش مهمی ایفاء کرده و می‌کنند روحانیون هستند.

روحانیت از دیرباز در جامعه دینی ما نقش‌های اساسی ایفاء نموده‌اند و نهادهای آموزشی و فرهنگی همچون آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها و مراکز عالی تا رسانه‌ها و پایگاه‌های مردمی از روحانیت بهره‌مند بوده‌اند (شیرخانی، 1391: 58). در طول تاریخ به واسطه ارتباط عمیق و حتی عاطفی که بین مردم و روحانیت وجود داشته روحانیت به نوعی واسطه و عامل انتقال مبانی دینی و مذهبی به توده مردم بوده و نقش اساسی را در رفتارهای سیاسی و دینی مردم داشته است و در هر زمان که روحانیت از سرچشمه‌های مذهبی و ایدئولوژیک دین و مخصوصاً از سنت انقلابی و از اسلام مبارز تشیع خوب استفاده کرده، با

توجه به روحیه تحریک و تهییج مردم و ایجاد روحیه شهادت‌طلبی، زمینه اصلاح یا براندازی حکومت‌ها را فراهم آورده است (غفاری هاشجین و افضلیان سلامی، 1390: 91).

پیروزی انقلاب اسلامی و هشت سال دفاع مقدس مرهون روشنگری و هدایت این قشر است که به عنوان نماینده امین و مخلص انقلاب و پیشتازی در شهادت در دل‌های مردم می‌درخشند. در واقع می‌توان گفت که زبان صادقانه و جذاب روحانیت و تأثیرگذاری عمیق ایشان در افکار عمومی مردم، از نکات مهم تبلیغ و اطلاع‌رسانی در نظام جمهوری اسلامی است که کمتر مورد توجه قرار گرفته است. تردیدی نیست که در جامعه اسلامی رسالت اصلی و محوری همه نهادهای تربیتی به ویژه روحانیت به عنوان یکی از کارگزاران رسمی عرصه فرهنگ؛ نشر و تبلیغ فرهنگ دینی، پاسداری و صیانت از ارزش‌ها و آرمان‌های اسلامی، رشد و تعالی انسان‌ها، ایجاد وحدت و همبستگی، و مبارزه مستمر با آسیب‌ها و انحرافات اخلاقی و اجتماعی است. با توجه به نکات مذکور، این پژوهش در پی پاسخ به این سؤال اصلی است که نقش روحانیت در تقویت و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت چیست؟

ب- اهمیت و ضرورت تحقیق

1- فواید نظری

1-1- توسعه ادبیات مربوط به مؤلفه‌های فرهنگ سیاسی تشیع

1-2- تقویت ادبیات سیاسی مربوط به فرهنگ ایثار و شهادت و روحانیت

2- فواید عملی

1-2- استفاده از فرهنگ ایثار و شهادت به منظور تقویت روحیه دشمن‌شناسی، مقابله با حربه‌های

دشمنان و آمادگی برای مقابله با توطئه آنان.

2-2- ایجاد پیوند فکری و فرهنگی بین جوانان امروز و نهاد مذهب به ویژه قشر روحانیت به عنوان قشر

تأثیرگذار بر افکار عمومی و عامل مؤثر در ایجاد، تحکیم و استمرار نظام جمهوری اسلامی

پ- هدف‌های تحقیق

1-هدف اصلی

شناخت نقش روحانیت در تقویت و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت

2-اهداف فرعی

1-2- شناخت مفاهیم و مبانی نظری مربوط به فرهنگ سیاسی تشیع و روحانیت

2-2- شناخت نقش آموزشی روحانیت در تقویت و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت

3-2- شناخت نقش پژوهشی روحانیت در تقویت و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت

4-2- شناخت نقش اجرایی روحانیت در تقویت و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت

ت- سؤال‌های تحقیق

1- سؤال اصلی

نقش روحانیت در تقویت و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت چیست؟

2- سؤال‌های فرعی

1-2- مفاهیم و مبانی نظری مربوط به فرهنگ سیاسی تشیع و روحانیت چیست؟

2-2- نقش آموزشی روحانیت در تقویت و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت چیست؟

3-2- نقش پژوهشی روحانیت در تقویت و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت چیست؟

4-2- نقش اجرایی روحانیت در تقویت و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت چیست؟

ث- تعریف مفاهیم تحقیق

1- فرهنگ سیاسی: مجموعه‌ای از آرمان‌ها، نگرش‌ها و طرز برخورد‌های کم و بیش ثابت درباره قدرت

سیاسی است که تحت تأثیر عقاید، نمادها، ارزش‌ها و باورهای افراد در متن تاریخ و حیات جمعی آن‌ها

شکل می‌گیرد و به کنش‌های سیاسی در قبال نظام سیاسی جهت می‌دهد (لطیف‌پور، 1380: 26).

2- فرهنگ سیاسی شیعه: مبادی نظری و سنت‌ها و نمادهای شیعی است که حاصل تعامل و کنش متقابل بین ساخت و شرایط سیاسی و اجتماعی است که در فرآیند تاریخی و به تدریج شکل گرفته است و متأثر از دو دسته عناصر و عوامل تاریخی و اعتقادی است. منظور از عناصر نظری، آموزه‌ها، باورها و نهادها و سنت‌های مذهب شیعه است که بالقوه مشوق و محرک نگرش سیاسی انقلابی در پیروان و معتقدین به این مذهب است. مهم‌ترین این عناصر اصل امامت، اجتهاد، غیبت و انتظار، تقیه، عدالت، آزادی و حریت، امر به معروف و نهی از منکر، تولی و تبری و ایثار و شهادت است. در توضیح عوامل تاریخی نیز باید گفت که فرهنگ سیاسی ماهیتی تاریخی دارد، یعنی در فرآیند تاریخی و متأثر از شرایط و اوضاع و احوال زمان ساخت معینی را به خود می‌گیرد و محصول تعامل میان عناصر و اجزاء یک جامعه است (لطیف‌پور، 1380: 66).

3- حوزه علمیه: حوزه به معنای خاستگاه و جایگاه و علمیه نیز به معنی علمی و علوم و در اصطلاح به محل تحصیل طلاب علوم دینی اطلاق می‌شود و در اصطلاح حوزه علمیه نامی است که به مراکز آموزشی و پژوهشی دینی در جهان اسلام و به ویژه در میان شیعیان داده می‌شود. نخستین حوزه علمیه ویژه شیعیان در سده چهارم قمری در شهر نجف عراق در کنار حرم امیرالمؤمنین (ع) امام اول شیعیان توسط شیخ طوسی برپا شد. اکنون مهم‌ترین حوزه‌های علمیه شیعه در شهرهای قم، نجف و مشهد قرار دارند. هم‌اکنون حوزه‌های علمیه در ایران تحت مدیریت مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه اداره می‌شود. این مرکز زیر نظر جمعی، به نام شورای عالی حوزه‌های علمیه اداره می‌شود. مدیر حوزه‌ی علمیه قم، با تصویب اعضای شورای عالی حوزه انتخاب می‌شود و همچنین سیاست‌های کلی و بنیادین حوزه نیز علاوه بر تأیید این شورا، بیشتر با نظر رهبری اعمال می‌شود. مرکز مدیریت حوزه علمیه قم دربرگیرنده بیش از ده معاونت از جمله آموزش، پژوهش، تبلیغ، تهذیب، امور مدارس، آمار و بررسی است. حوزه علمیه قم نیز دارای مراکز تخصصی از جمله تفسیر، نهج البلاغه، تبلیغ، کلام، فلسفه و علوم حدیث است.

4- روحانیت: به معنای جنبه معنوی و روحانی داشتن، روحانی بودن، تقدس، پاکی، مجموعه روحانیون و عالمان دینی، روحانیت شیعه، فرد معنوی و روحانی. فرد روحانی انسانی است که بر دستورات و تعالیم ادیان مسلط بوده و به آن‌ها عامل است. در بعضی از ادیان، روحانی به فردی گفته می‌شود که علاوه بر تسلط بر دستورات و تعالیم آن دین و عمل به آن‌ها، دیگران را نیز راهنمایی کند. معادل آن در زبان فارسی و برای دین اسلام؛ آخوند، شیخ و ملا و امروزه بیشتر «روحانی» است. در این پژوهش روحانیونی که در زمینه تقویت و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت نقش‌های برجسته‌تری نسبت به سایر روحانیون داشته‌اند مورد مطالعه قرار گرفته‌اند.

5- فرهنگ ایثار و شهادت: مجموعه‌ای از افکار، اعتقادات، باورها، ارزش‌ها، پسندها، علائق، دلبستگی‌ها، روابط، عرف و عاداتی است که در جریان انقلاب و با توجه به پیشینه دینی ملت بارور شد و در دوران دفاع مقدس متجلی گردید و در عرصه‌های گوناگون بازسازی و سازندگی خود را نشان داده و می‌دهد (حجازی، 1389: 112).

6- نقش آموزشی: نقش آموزشی روحانیت، آموزش و تعلیم و تبلیغ دانش دین همچون؛ قرآن، روایات، اخلاق و احکام ... است که از طریق تشکیل کلاس‌های درسی، وعظ و خطابه و سخنرانی‌های مذهبی، بیانیه، فتاوا، فردسازی و پرورش افراد صورت می‌گیرد. هدف این نقش تربیت افراد با صلاحیت و شایسته‌ای است که به عنوان رهبران فکری، فرهنگی و سیاسی جامعه اسلامی و مربیان اخلاقی و معنوی علاوه بر اینکه بتوانند بیشترین کارایی را در انجام مسئولیت‌های خطیر همچون دفاع در هشت سال جنگ تحمیلی بر عهده بگیرند، رسالت‌های تبلیغی اسلام را به بهترین وجه به انجام برسانند.

7- نقش پژوهشی: نقش پژوهشی روحانیت نظریه‌پردازی؛ تبیین و تدوین ایدئولوژی اسلامی و تبیین و توجیه ایدئولوژی‌های مخالف مبانی اسلام و انتشار آثار علمی است تا علاوه بر تبیین و ترویج دین، با نگاهی نقادانه و موشکافانه به پیرامون و شناسایی نارسایی‌ها و مشکلات، راه‌حل‌ها و راهکارهای عملی و